

Зубченко О. М.
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ВИРОБНИЦТВО М'ЯСНОЇ ПРОДУКЦІЇ СУБ'ЄКТАМИ АГРАРНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ: ПОНЯТТЯ ТА ЮРИДИЧНІ ОЗНАКИ

Розглядається поняття “виробництво м'ясної продукції суб'єктами аграрного права в Україні” як багатоаспектне поняття, крізь призму дослідження щодо самостійних правових категорій: виробництво, м'ясна продукція, суб'єкти аграрного права в Україні, проводиться аналіз зазначених категорій.

Ключові слова: виробництво м'ясної продукції, м'ясна продукція, суб'єкти аграрного права України, сільськогосподарський товаровиробник.

Ринкова орієнтація суспільства зумовила кардинальне оновлення методів та форм правового регулювання аграрних відносин. Проведення в Україні аграрної реформи призвело до закономірного закріплення в нашій країні на законодавчому рівні пріоритетності та підтримки діяльності суб'єктів аграрного права в Україні, в тому числі і щодо виробництва м'ясної продукції, оскільки м'ясна промисловість відіграє важливу роль в забезпеченні населення продуктами харчування. Разом з цим, на практиці, реальна підтримка з боку держави відсутня, фактично йде спад виробництва м'ясної продукції [1]. Однак, безспірним є той факт, що м'ясна продукція має провідне значення в структурі продовольчих товарів в Україні та водночас є об'єктом експорту. Очевидно, що діяльність аграрного сектору економіки в сучасних умовах повинна бути спрямована на перетворення аграрно-промислового виробництва і, зокрема, виробництва м'ясної продукції у високоефективний, експортоспроможний сектор економіки з метою вирішення як соціально-економічних завдань так і забезпечення продовольчої безпеки країни.

Окремі аспекти виробництва м'ясної продукції, у тому числі суб'єктами аграрного права України, були досліджені у працях таких вчених-юристів як В. І. Андрейцев, Ц. В. Бичкова, І. А. Дмитренко, С. Ф. Добровський, Т. О. Коваленко, Т. Г. Ковальчук, Г. С. Корнієнко, П. Ф. Кулинич, Т. В. Лямцева, С. І. Марченко, В. Л. Мунтян, В. В. Носік, О. О. Погрібний, О. А. Поліводський, Т. П. Проценко, С. В. Романенко, І. П. Сафонов, А. Н. Статівка, В. А. Сонюк, В. М. Стретович, Н. І. Титова, В. Ю. Уркевич, Ю. С. Шемшученко, В. М. Шульга, В. З. Янчук тощо. Разом з цим, на сьогодні, відсутнє комплексне наукове дослідження правової природи та характерних юридичних ознак виробництва м'ясної продукції суб'єктами аграрного права в Україні, що не дозволяє визначити належне місце зазначеної правової категорії у системі аграрного права України, виявити критерії й чітко відмежувати від таких суміжних правових конструкцій як виробництво сільськогосподарської продукції суб'єктами аграрного права в Україні, виробництво молочної продукції тощо.

Відтак подальше наукове розроблення загальнотеоретичних проблем виробництва м'ясної продукції суб'єктами аграрного права в Україні є необхідною умовою впровадження досконалішого правового регулювання зазначеного виду аграрних правовідносин. Наведене вище і обумовлює основну мету даного дослідження: з'ясування змісту такого правового явища як виробництво м'ясної продукції суб'єктами аграрного права в Україні, його ознак та місця в системі аграрних правовідносин.

В основу поняття “виробництво м’ясної продукції суб’єктами аграрного права в Україні” включено кілька відносно самостійних категорій: виробництво, м’ясна продукція, суб’єкти аграрного права, які доцільно проаналізувати.

З точки зору етимології термін “виробництво” розглядається як виготовлення, вироблення предметів, матеріалів тощо [2, 474]. В спеціальній літературі, термін “виробництво” розглядається як економічна категорія та як правова категорія. Як економічна категорія виробництво визначається через процес створення матеріальних та нематеріальних благ необхідних для існування і розвитку людини. Створюючи певні блага люди вступають у зв’язки і взаємодію – виробничі відносини [3, 495]. Однак для правової сфери характерним є врахування цього поняття як врегульованої правовими нормами системи суспільних правовідносин у сфері створення матеріальних та нематеріальних благ необхідних для існування і розвитку людини.

Слід зазначити, що термін виробництво також визначено на нормативному рівні, а саме згідно статті 1 Закону України “Про ліцензування певних видів господарської діяльності” від 1 червня 2000 року [4] виробництво (виготовлення) – це діяльність, пов’язана з випуском продукції, яка включає всі стадії технологічного процесу, а також реалізацію продукції власного виробництва. Наведене визначення “виробництва” є узагальнюючим та поширюється на всі сфери суспільно-виробничої діяльності і не розкриває особливостей виробництва м’ясної продукції суб’єктами аграрного права в Україні. Спеціальним нормативним актом в контексті даного дослідження є закон України “Про безпечність та якість харчових продуктів” від 6 вересня 2005 року [5, 533] згідно статті 1 якого, виробництво визначено як господарська діяльність, пов’язана з виробленням об’єктів санітарних заходів, включаючи всі стадії технологічного процесу, у тому числі виготовлення, підготовку, змішування та пов’язані з цим процедури, обробку, наповнення, пакування, переробку, відновлення та інші зміни стану об’єкта.

Одним з видів виробництва є сільськогосподарське виробництво, тобто, “безперервно відновлювальний процес створення матеріальних благ рослинного і тваринного походження” [6, 218]. Розглядаючи питання щодо правових засад виробництва м’ясної продукції, варто акцентувати увагу, що м’ясна продукція є видом сільськогосподарської продукції.

Відповідно до державного стандарту України “ДСТУ 4424:2005 М’ясна промисловість. Виробництво м’ясних продуктів. Терміни та визначення понять (чинний від 01.01.2006)” [7, 8] (надалі – ДСТУ), м’ясні продукти – це вироби, що їх виробляють з м’ясної сировини з додаванням інших компонентів відповідно до рецептури, а м’ясна сировина – це м’ясо піддане сортовому чи спеціальному відокремлюванню від кісток, субпродукти, шкурка свиняча, жири та інші продукти забою тварин чи полювання. Статтею 1 Закону України “Про безпечність та якість харчових продуктів” передбачено, що м’ясо – це всі їстівні частини тварини. Згідно статті 1 проекту Закону України “Про м’ясо та м’ясні продукти” (реєстр. № 3332 від 15.03.2007 року) [8] (надалі – Проект), м’ясо – це туша тварини або тушка птиці та її частини, що являють собою сукупність м’язової, жирової, сполучної тканин з кістками; а м’ясні продукти – це продукти, у яких м’ясна сировина становить не менше 50 відсотків. Щодо визначення м’ясної сировини, то в проекті наводиться визначення аналогічне наведеному в діючому ДСТУ.

Очевидно, що термін “м’ясо”, який запропоновано статтею 1 Проекту та наведений вище потребує узгодження із відповідним терміном, визначеним у статті 1 Закону України “Про безпечність та якість харчових продуктів”, а саме: м’ясо – це всі їстівні частини тварини.

Новим для законодавства України є віднесення до м'ясних продуктів таких продуктів, у яких м'ясна сировина становить не менше 50 відсотків. У разі прийняття Проекту в зазначеній редакції виникне необхідність у приведенні державних стандартів щодо м'ясної продукції, які діють в Україні у відповідність з зазначеним положенням.

Виробництво м'ясної продукції суб'єктами аграрного права в Україні реалізується через правовідносини, які характеризуються специфічними колом суб'єктів, об'єктами, змістом та підставами виникнення, зміни і припинення. Що ж до суб'єктного складу правових відносин щодо виробництва м'ясної продукції, то перш за все зазначимо, що вони є складовою суб'єктів аграрних правовідносин. Останні в спеціальній літературі розглядаються як суспільні відносини, що врегульовані нормами аграрного права й суміжних з ним галузей права, які складаються між суб'єктами в аграрному секторі, об'єднаним одним інтересом щодо виробництва, переробки й реалізації сільськогосподарської продукції та сировини [9, 55]. Деякі науковці розглядають аграрні правовідносини як комплекс приватноправових та публічно-правових правовідносин, які можна охарактеризувати як приватно-публічні [10, 12]. Відповідно, суб'єктами приватноправових аграрних правовідносин виступають приватні особи (сільськогосподарські підприємства та їх члени, наймані працівники, громадяни-підприємці, тощо) та державні підприємства. Ще зазначені правовідносини в спеціальній літературі називають внутрішніми правовідносинами. Публічно-правові аграрні правовідносини виникають між формально не пов'язаними між собою суб'єктами [11, 681]. Критерієм виокремлення цих правовідносин може також виступати підстава їх виникнення: вони можуть складатися й існувати у зв'язку з укладенням сільськогосподарським підприємством зі своїм контрагентом договору, через спричинення шкоди, внаслідок видання відповідним уповноваженим органом нормативно-правового акта тощо [12, 395-411].

Беручи до уваги зазначену позицію, можна виокремити два види суб'єктів у сфері виробництва м'ясної продукції: по-перше, суб'єкти аграрного господарювання – уповноважені суб'єкти у сфері виробництва м'ясної продукції, особи, які володіють та здатні реалізувати правосуб'єктність в аграрних правовідносинах у сфері виробництва м'ясної продукції, по-друге, уповноважені суб'єкти, діяльність яких спрямована на забезпечення виробництва м'ясної продукції уповноваженими суб'єктами.

В спеціальній літературі до суб'єктів аграрного господарювання відносять 3 групи суб'єктів:

1) аграрні формування всіх форм власності та громадян-підприємців, які безпосередньо виробляють сільськогосподарську продукцію (сільськогосподарські товаровиробники);

2) юридичних осіб та підприємців, що забезпечують діяльність сільськогосподарських товаровиробників;

3) фінансово-кредитні, страхові та посередницькі структури, які надають свої послуги сільськогосподарським товаровиробникам [13, 95-96].

Беручи до уваги вищезазначене, можемо поділити суб'єктів у сфері виробництва м'ясної продукції на 1) юридичних та фізичних осіб, для яких виробництво м'ясної продукції є основним видом діяльності, тобто сільськогосподарські товаровиробники та 2) суб'єктів, для яких виробництво м'ясної продукції є другорядним або допоміжним видом діяльності. В розрізі нашого дослідження, вважаємо, що до суб'єктів аграрного господарювання у сфері виробництва м'ясної продукції слід віднести сільськогосподарських товаровиробників.

В період дії Закону України “Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001-2004 років” від 18 січня 2001 р сільськогосподарський товаровиробник визначався як фізична або юридична особа, яка займається виробництвом сільськогосподарської продукції, переробкою власновиробленої сільськогосподарської продукції та її реалізацією [14].

Чинне законодавство України закріплює, що сільськогосподарським товаровиробником є фізична або юридична особа незалежно від форми власності та господарювання, в якій валовий дохід, отриманий від операцій з реалізації сільськогосподарської продукції власного виробництва та продуктів її переробки, за наявності сільськогосподарських угідь (ріллі, сіножатей, пасовищ і багаторічних насаджень тощо) та/або поголів'я сільськогосподарських тварин у власності, користуванні, в тому числі й на умовах оренди, за попередній звітний (податковий) рік перевищує 75 відсотків загальної суми валового доходу [15].

Враховуючи зазначене визначення та дослідження відносин у сфері виробництва суб'єктами аграрного права саме м'ясної продукції виділимо наступні юридичні ознаки поняття сільськогосподарського товаровиробника:

- 1) фізична або юридична особа незалежно від форми власності та господарювання;
- 2) наявність сільськогосподарських угідь (ріллі, сіножатей, пасовищ і багаторічних насаджень тощо) на праві власності чи користування;
- 3) наявність поголів'я сільськогосподарських тварин у власності чи користуванні;
- 4) валовий дохід, отриманий від операцій з реалізації сільськогосподарської продукції власного виробництва та продуктів її переробки, за попередній звітний (податковий) рік має перевищувати 75 відсотків загальної суми валового доходу.

Особливістю виробництва м'ясної продукції є використання в якості предмету і основних засобів виробництва сільськогосподарських тварин, земельних, водних та інших природних ресурсів та їх властивостей, живих організмів (рослин).

Сільськогосподарським товаровиробникам надаються земельні ділянки сільськогосподарського призначення, на яких здійснюється вирощування, відгодовування сільськогосподарських тварин (великої рогатої худоби, свиней тощо), а потім в цехах на підприємстві здійснюється переробка та виробництво м'ясної продукції. До земель сільськогосподарського призначення належать: сільськогосподарські угіддя (рілля, багаторічні насадження, сіножаті, пасовища та перелоги) та несільськогосподарські угіддя. Очевидним є, що сільськогосподарські товаровиробники використовують як сільськогосподарські угіддя для виробництва м'ясної продукції, так і несільськогосподарські угіддя, на яких розміщені ферми, цехи тощо [16; 17].

Разом з цим законодавство не містить заборон щодо здійснення цього виду діяльності і на земельних ділянках іншого цільового призначення. Зокрема, відповідно до статей 72 та 73 Лісового кодексу України в редакції від 8 лютого 2006 [18] на землях лісогосподарського призначення можуть здійснюватись побічні лісові користування: заготівля сіна, випасання худоби, розміщення пасік, заготівля дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід, лікарських рослин та ін.

Для здійснення виробництва м'ясної продукції, сільськогосподарські товаровиробники вирощують сільськогосподарські тварини. Відповідно до законодавства України, сільськогосподарські тварини – тварини, що утримуються та розводяться людиною для отримання продуктів і сировини тваринного походження [19].

Окрему групу суб'єктів виробництва м'ясної продукції становлять фізичні особи,

які господарюють на землі для задоволення особистих потреб у сільськогосподарській продукції. Такі суб'єкти здійснюють свою діяльність без створення юридичної особи і не ставлять за мету отримання прибутку (наприклад, особисті селянські господарства). Слід зазначити, що залишається не вирішеним питання щодо статусу фізичних осіб, які не є суб'єктами господарювання, але утримують велику рогату худобу та здійснюють виробництво м'ясної продукції.

Як вже зазначалось вище, другим видом суб'єктів у сфері виробництва м'ясної продукції є уповноважені органи, які у визначених законодавством межах, наділені повноваженнями (правами та обов'язками) своєю діяльністю сприяти реалізації уповноваженою особою свого права на виробництво м'ясної продукції, а також/або здійснювати контроль за дотриманням вимог законодавства при здійсненні виробництва м'ясної продукції. У спеціальній літературі зазначену групу суб'єктів визначають як суб'єкти організаційно-господарських повноважень у сфері управління господарською діяльністю [20, 230]. До зазначеної групи суб'єктів аграрних правовідносин належать органи державної виконавчої влади та місцевого самоврядування, які безпосередньо (наприклад, Міністерство аграрної політики України) або опосередковано (наприклад, Кабінет Міністрів України) здійснюють управлінські та організаційно-господарські функції в аграрному секторі економіки України.

Так, наприклад, Закон України "Про ветеринарну медицину" 25 червня 1992 року закріплює, що виробництво м'ясної продукції здійснюється за наявності дозволу державних установ ветеринарної медицини та наявності державної санітарно-епідеміологічної служби [21].

Беручи до уваги вищезазначене, вважаємо, що суб'єктами аграрного права у сфері виробництва м'ясної продукції є: 1) сільськогосподарські товаровиробники, які у визначених законодавством межах здійснюють виробництво м'ясної продукції та 2) уповноважені органи у сфері дотримання вимог законодавства щодо виробництва м'ясної продукції.

Вважаємо, що термін "виробництво м'ясної продукції суб'єктами аграрного права в Україні" характеризується наступними юридичними ознаками:

1) це складова аграрних правовідносин;

2) це діяльність сільськогосподарських товаровиробників, які використовуючи землі сільськогосподарського призначення на праві власності чи користування та, вирощуючи сільськогосподарських тварин, здійснюють виробництво м'ясної продукції;

3) це процедура, тобто сукупність юридично значимих дій із стадіями технологічного процесу (у тому числі підготовка, змішування, виготовлення та пов'язані з цим процедури, обробка, наповнення, пакування, переробка, відновлення та інші зміни стану об'єкта кінцевим результатом яких є безпосереднє одержання продуктів з м'ясної сировини з додаванням інших компонентів відповідно до рецептури);

4) така діяльність здійснюється з урахуванням забезпечення дотримання вимог законодавства, у тому числі і щодо якості та безпечності м'ясної продукції, як сільськогосподарськими товаровиробниками, так і уповноваженими державними органами.

Беручи до уваги зазначене вище, можемо визначити виробництво м'ясної продукції суб'єктами аграрного права в Україні як врегульовану правовими нормами систему комплексних суспільних правовідносин у сфері сільськогосподарської діяльності, пов'язаної з виробленням продуктів з м'ясної сировини з додаванням інших компонентів відповідно до рецептури, включаючи всі стадії технологічного процесу,

сільськогосподарськими товаровиробниками, які вирощують сільськогосподарські тварини, та забезпечення дотримання вимог законодавства, у тому числі і щодо якості та безпечності м'ясної продукції, уповноваженими органами у визначених законодавством межах.

Використані джерела:

1. http://www.agroua.net/statistics/statnews_t2_27686.html
2. Словник української мови. Том 1. – К. : Наукова думка, 1977. – С. 474.
3. Райзберг Б. А., Лозовский Л. Ш., Стародубцева Е. Б. Современный экономический словарь. – 5-е изд., перераб. и доп. – М. : ИНФРА-М, 2007. – 495 с. – (Б-ка словарей “ИНФРА-М”).
4. Відомості Верховної Ради України. – 2000 р. – № 36. – Ст. 1.
5. Відомості Верховної Ради України. – 2005 р. – № 50. – Ст. 533.
6. Українська сільськогосподарська енциклопедія. Т. 1. – К., 1970. – С. 218.
7. ДСТУ 4424:2005 М'ясна промисловість. Виробництво м'ясна промисловість. Виробництво м'ясних продуктів. Терміни та визначення понять (чинний від 01.01.2006). – К. : Держспоживстандарт України, 2005.-III, 28 с. – (Національний стандарт України), затверджений наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики “Про затвердження національних стандартів, зміни до національного стандарту, змін до наказів Держспоживстандарту України та скасування нормативних документів” № 157, від 30.06.2005 // Відомості Верховної Ради України. – 2005 р. – № 19. – Ст. 8.
8. http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_2?id=&pf3516=3332&skl=6
9. Аграрне право : навч. посіб. / І. Б. Мачуська. – К. : КНЕУ, 2009. – 273.
10. Уркевич В. Ю. Аграрні правовідносини в Україні : дис. д.ю.н. наук : 12.00.06. – 2008. – С. 12.
11. Янчук В. З. Аграрне право України. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – 681 с.
12. Стативка А. Н. Договори в системе агропромышленного комплекса Украины в условиях рыночных отношений : дис. д-ра юрид. наук : 12.00.06 / Национальная юридическая академия Украины им. Ярослава Мудрого. – Х., 1998. – 411 л. – Бібліогр.: л. 395-411.
13. Аграрне право України : підручник / за ред. О. О. Погрібного. – К. : Істина, 2004. – 448 с. – С. 95-96.
14. Закон України “Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001-2004 років” від 18 січня 2001 р. // Голос України. – 2001. – 21 лютого.
15. Закон України “Про сільськогосподарську кооперацію” від 17 липня 1997 р. // Голос України. – 1997. – № 150. – 13 серпня.
16. Земельний кодекс України 30 квітня 2010 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 3-4, ст. 27.
17. Наказ Державного комітету статистики України “Про затвердження Методики проведення розрахунків основних показників обсягів виробництва продукції тваринництва в усіх категоріях господарств” (Методика, розд. 2) від 08.02.2005 N 49 // Голос України. – 2005. – № 140.
18. Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 21. – Ст. 170.
19. Закон України „ Про захист тварин від жорстокого поводження (ст. 1) від 21 лютого 2006 року № 3447-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 12. – Ст. 130.
20. Аграрне право / за ред. В. П. Жушмана. – Х. : Національна юрид. акад. України, 1997. – 230 с.
21. Голос України. – 1992. – № 140. – 13 липня.

Зубченко Е. Н. Производство мясной продукции субъектами аграрного права в Украине: понятие и юридические признаки.

В статье рассматривается понятие “производство мясной продукции субъектами аграрного права в Украине” как многоаспектное понятие через призму исследования относительно самостоятельных категорий: производство, мясная продукция, субъекты аграрного права Украины, проводится анализ указанных категорий.

Ключевые слова: производство мясной продукции, мясная продукция, субъекты аграрного права в Украине, сельскохозяйственный товаропроизводитель.

Zubchenko O. M. Production of meat products by the parties of agricultural law in Ukraine.

In the article we consider a category "production of meat products by the parties of agricultural law in Ukraine" as multiple-aspect category by the of the relatively independent categories: production, meat products, parties of agricultural law of Ukraine; we analyse above-mentioned categories.

Key words: production of meat products, meat products, parties of agricultural law in Ukraine, agricultural producer of goods.

Саркісова Т. Б.
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ЗЕМЕЛЬНА ДЕЛІКТНІСТЬ: ПОНЯТТЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА

В статті автор обґрунтовує необхідність дослідження земельних правопорушень, що вчиняються на території України, як цілісного соціально-правового явища, позначаючи його терміном "земельна деліктність". Проводиться соціально-правова характеристика земельних правопорушень через аналіз стану, структури, динаміки та географії їх сукупності.

Ключові слова: земельні правопорушення, соціально-правове явище, земельна деліктність, соціально-правова характеристика.

В сучасній доктрині земельного права України дослідження земельних правопорушень обмежуються вивченням поодиноких, найбільш поширених їх видів [1]. Однак зважаючи на зростаючу кількість таких правопорушень та необхідність їх попередження перед вітчизняною наукою земельного права постала необхідність у проведенні комплексного дослідження всієї сукупності земельних правопорушень як цілісного, соціально-правового явища.

Оскільки за наявними статистичними даними майже 99 відсотків з усіх виявлених державними органами контролю за використанням і охороною земель порушень земельного законодавства це проступки, тому їх сукупність і буде показовою для проведення аналізу⁴.

Автор ставить перед собою за мету 1) обґрунтувати необхідність розглядати всю сукупність земельних проступків як цілісне явище позначивши його поняттям "земельна деліктність" та 2) здійснити соціально-правову характеристику земельної деліктності через аналіз стану, структури, динаміки та географії земельних проступків.

На сьогоднішній день представники галузевих юридичних наук активно займаються вивченням окремих видів правопорушень – екологічних, господарських, податкових, адміністративних, цивільно-правових, дисциплінарних тощо. Так, група учених під керівництвом Ю. С. Шемшученка дослідила правовідносини щодо юридичної відповідальності в галузі охорони навколишнього природного середовища [3]. Дослідженню проблем попередження господарських правопорушень присвячена дисертаційна робота В. С. Щербини [4]. І. П. Голосніченко досліджував проблему попередження корисливих проступків засобами адміністративного права [5]. Здійснення таких досліджень відбувається в рамках відносно молодого науки – деліктології, яка

⁴ За інформацією Голови державної інспекції з контролю за використанням та охороною земель про стан організації і здійснення державного контролю за використанням та охороною земель протягом 2003-2008 рр. з майже 394 тис. виявлених за цей період порушень вимог земельного законодавства ознаки злочину виявлено в 654 випадках, що становить відповідно 1, 5 % [2]